

דה־לגיטימציה של מקדמי שלום בחברה הישראלית

גלעד שר, נעמי שטרנברג, מור בן־כליפא*

דה־לגיטימציה של גופים ויחידים העוסקים בקידום שלום מתרחשת באופן יומיומי. מושאיה הם ארגוני חברה אזרחית וזכויות אדם או פוליטיקאים התומכים בפתרון מדיני מוסכם וארוך טווח לסכסוך הישראלי־פלסטיני. נראה כי השיח בחברה הישראלית בנושא השלום הגיע למבוי סתום, שבו לתקווה לשינוי וליוזמה לכיוון דו־קיום ישראלי־פלסטיני אין עוד מקום בסדר היום הציבורי. אומנם על פי מגילת העצמאות צריכה מדינת ישראל להיות "מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום" ולהושיט "יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן", אולם במשך השנים גברה בישראל תופעת הדה־לגיטימציה של מקדמי שלום עד כדי דמוניזציה שלהם. כתמונת ראי לחברה שמנגד, זו הפלסטינית, עברה גם החברה הישראלית בהדרגה הטיה לימין, הקצנה של עמדות ושלילת הלגיטימיות לא רק של דעות מתונות המזוהות עם האגף השמאלי של המפה הפוליטית, אלא גם של המחזיקים בדעות אלה. במאמר ייבחנו היבטיה של הדה־לגיטימציה כלפי מקדמי השלום כגון ניקוס מונופוליסטי של הפטריטיזם בישראל, חסמים סוציו־פסיכולוגיים לשלום, מרחב התקשורת והרשתות החברתיות. המאמר מציע היערכות משולבת למיגור התופעה, תוך מודעות לקושי המובנה לרתום לכך ממשלת ימין. לפיכך תתבסס ההצעה בעיקר על פעולות שניתן לעשות במסגרת החברה האזרחית.

מילות מפתח: שלום, דה־לגיטימציה, משא ומתן, חברה אזרחית, פטריטיזם, רשתות חברתיות.

גלעד שר הוא חוקר בכיר וראש המרכז למשא ומתן יישומי במכון למחקרי ביטחון לאומי. נעמי שטרנברג היא מתמחה במרכז למשא ומתן יישומי במכון למחקרי ביטחון לאומי. מור בן־כליפא היא עוזרת מחקר במרכז למשא ומתן יישומי במכון למחקרי ביטחון לאומי.

מאפייני התופעה והתפתחותה

סכסוך מתמשך ואלים הוא קרקע פורייה לדה־לגיטימציה של היריב, כמו גם של מי שנתפס כמזדהה עימו או כנוטה לפשרה של פיוס עימו. התהליך מתאפיין בחלוקה דיכוטומית לטובים ורעים, בהצדקת מעשים ודעות שנועדו להזיק לצד האחר ובשלילת לגיטימיות לתומכיו, תוך השוואתם לאויב.¹ דה־לגיטימציה בהקשר פוליטי־מדיני־ביטחוני מדרדרת את הזירה הפוליטית לשיח בלתי רציונלי, רגשי, מקוטב ומסית. מחנה פוליטי אחד מבצע דה־לגיטימציה למחנה פוליטי אחר.² מאמר זה אינו עוסק במתנגדים מבחינה עקרונית ואידיאולוגית לשלום, אלא באלו המבצעים דה־לגיטימציה למקדמיו.

החברה הישראלית מתאפיינת בשסעים עמוקים בין מגזרים שונים על רקע דתי, לאומי, אידיאולוגי, פוליטי, סוציאקונומי ואתני.³ המחלוקת הפוליטית המהותית ביותר בחצי המאה האחרונה נוגעת לסכסוך הישראלי־פלסטיני. המחלוקת הפנים־ישראלית הזו הפילה חללים: ב־1983 נרצח פעיל 'שלום עכשיו' אמיל גרינצוויג מרימון יד שהושלך אל מפגינים בסמוך לבית ראש הממשלה. הרוצח הודה כי פעל מתוך זעם על הבוגדים.⁴ אך נראה כי קו פרשת המים באשר ליכולתה של החברה בישראל ורצונה להכיל שסעים פוליטיים אלה עובר ברצח ראש הממשלה יצחק רבין בנובמבר 1995. הרוצח יגאל עמיר תכנן לסכל את מהלכי השלום, ופעל הלכה למעשה כחודש ושבוע לאחר שראש הממשלה חתם בשם ממשלת ישראל עם אש"ף על הסכם אוסלו ב' – הסכם הביניים. רבין סימל יותר מכל מנהיג לפניו את החתירה לפתרון הסכסוך הישראלי־פלסטיני ולסיום הכיבוש בדרכי שלום. מאז הירצחו פחתה באופן ניכר יכולתה של החברה הישראלית להכיל מחלוקות פוליטיות בצורה שאינה אלימה. יכולת זו פחתה עוד יותר עם התפתחותן המהירה של הרשתות החברתיות, ואיתן השיח האלים ומלא המשטמה שנפוץ בהן בסוגיות פוליטיות.

המסגור של תפיסת העולם התומכת במהלכי שלום ובמתניות מדינית כזו האחראית לחוליי המדינה ותיוג האוחזים בתפיסה זו כשונאי ישראל השלימו את מלאכת הדה־לגיטימציה. במוקד ההשחרה עמדו מקדמי שלום בחברה הישראלית. מדובר בארגוני זכויות אדם ואזרח, ארגוני החברה האזרחית וגופים ליברליים ופרוגרסיביים. אלה מבקשים בין היתר להסב את תשומת הלב הציבורית לאפשרות של פתרון מדיני ארוך טווח לסכסוך הישראלי־פלסטיני. במערכת הבחירות לכנסת ה־21 בישראל באפריל 2019 התנהלה הסתה נגד ערביי ישראל, בכירי מערכת הביטחון בעבר ואף בהווה, מערכות השפיטה, המשפט ואכיפת החוק, בקצרה – של כל מי שאינו מתיישר עם הקו השלטוני. שכיח לשמוע כיום חברי כנסת ושרים וכן אנשי תקשורת מתבטאים כלפי מקדמי שלום עם הפלסטינים תוך הגדרתם "בוגדים", "סייעני טרור", וכמי שיש להתנגד להם ולהוקיע אותם.⁵ בעבר נטען כי

אין מדובר בשיח מסית אלא בנגזרת של השסע הפוליטי הטבעי בין שמאל לימין, ואולם במשך השנים הופעלה דה־לגיטימציה גם כלפי אנשי ימין אשר נקטו שיח שלום מתון.⁶ דוגמאות לכך ניתן לראות בקמפיין ההסתה נגד הנשיא ראובן ריבלין ושר הביטחון לשעבר משה יעלון, לאחר שנקטו עמדה בפרשת החייל היורה מחברון, תוך האשמתם בחבירה לשמאל ובבגידה,⁷ ובכינויים של ראשי מפלגת 'כחול לבן' – שלושה רמטכ"לים לשעבר – כ"מתחזים לימנים", תוך תיאור מפלגתם כמניפולציה שמטרתה להרוס את מדינת ישראל ("מסתמכים על מפלגות ערביות שפועלות להשמיד את ישראל").⁸

הצורך לפעול לשינוי התודעה והשיח עולה אף נוכח מדיניות של ניהול הסכסוך, שאינה שואפת לפתרונו לטווח ארוך. מאפייניו של הדיון הציבורי הנוכחי מצמצמים את מוכנות הציבור להתמודד עם הסכסוך, כך שאף אלו אשר ישאפו לנהל את הסכסוך ברוח 'עסקת המאה'⁹ ייתפסו ככרוכים ו"שמאלנים".

הרשתות החברתיות

ההתפתחות המהירה של הרשתות החברתיות שינתה את הנוף התקשורתי. המדיה החברתית הכניסה לחיינו רכיב של השתתפות ויכולת להפיץ מידע ולתקשר עם קהל משתמשים רחב ומגוון.¹⁰

בד בבד, משתמשים ברשתות החברתיות מנותבים לפי פעילותם ברשת, ובהתאם לכך הם נחשפים למסרים התואמים את דעותיהם. תהליך זה בעייתי במיוחד בתקופות רגישות מבחינה פוליטית, שבהן משתמשים נוטים להתקבץ לקהילות דומות ולהתכנס בהן באופן לעומתי כלפי אחרים. אז עולה העצימות של המסרים השליליים ברשתות החברתיות, ואלה יוצרים תגובות המעלות רגשי סולידריות

קולקטיבית. עד כאן אין כל רע. אולם התוצאה המעשית של הצטברות תהליכים האלה יחדיו היא דה־לגיטימציה של כל מי שמחזיק בדעה אחרת. על כן, למרות יתרונותיהן הרבים של הרשתות החברתיות ככלי לגישור ולמחאה, בתקופות רגישות מבחינה פוליטית או ביטחונית הן משמשות להזנת פחדים ולחיזוק אידיאולוגי לעומתי. מחקרים הוכיחו כי פעילות ברשתות החברתיות מעלה את רמות הפרנויה וחוסר האמון, וכי הרשת מהווה כר פורה לבעלי דעות המוקעות מהשיח הציבורי – להסתה ולזריעת אימה בציבור.¹¹

מאפייניו של הדיון
הציבורי הנוכחי מצמצמים
את מוכנות הציבור
להתמודד עם הסכסוך
כך שאף אלו אשר ישאפו
לנהל את הסכסוך ברוח
'עסקת המאה' ייתפסו
ככרוכים ו"שמאלנים".

המשתמשים המזדהים/מזוהים כציבור מתון, דמוקרטי, פרוגרסיבי וליברלי מתויגים אוטומטית כחלשים.¹² ניתוח ציוציו התכופים של נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ בחשבון הטוויטר שלו מעלה כי אלו מגבירים את הקיטוב בחברה

האמריקאית באמצעות חלוקה ברורה בין "us" ל-"them", ובשימוש במשפטים מתסיסים דוגמת "הם (המפלגה הדמוקרטית) מנסים להוציא אותנו טיפשים".

הקשר בין התופעה למגמה העולמית

ההקצנה ברשת אינה מוגבלת לחברי לאום, דת, אידיאולוגיה או מפלגה מסוימת. בחינה מחודשת של רעיונות קיימים או חשיבה ביקורתית ברשתות החברתיות הן יוצאות דופן כיום, זאת בעיקר עקב חוסר החשיפה לנרטיב ולצרכים של "האחר". השיח המקטב המאפיין את הרשתות החברתיות גורם לדה־הומניזציה של קבוצות, ארגונים ויחידים.¹³ תופעת הדה־לגיטימציה כלפי מקדמי שלום בישראל המוצגת במאמר זה היא חלק מאותה מגמה עולמית מתגברת ברשתות החברתיות.

התקשורת

לכלי התקשורת תפקיד מרכזי ביצירת סדר היום הציבורי ובסיקור תהליך השלום ומאמצים לקידומו.¹⁴ מחקרים בנושא מראים כי בעת סיקור משא ומתן מדיני נוטה התקשורת בישראל להבליט ויתורים לעומת הישגים, חילוקי דעות בין הצדדים על פני הסכמות, ולהציג את המציאות כמשחק סכום אפס תוך התעלמות מתהליכים העשויים לפעול לטובת שני הצדדים.¹⁵ סיקור כזה מעודד את הציבור להטיל ספק בהיתכנות הסדר מדיני, ויתרונותיו העתידיים של הסכם שיושג במשא ומתן כלל אינם מובאים בפני הציבור. לעומת הפלסטינים מוצגת ישראל כמי שעושה מאמץ להגיע להסדרים מדיניים, כזו שממלאה את חלקה בהסכמים וכמי שמכבירה מחוות על הפלסטינים. הפרות של הסכמים, אי־עמידה בהתחייבויות ופעולות אלימות מופיעות גם הן בשולי הסיקור, מבלי לקשרן לתהליך המדיני וללא דיון בהשלכותיהן.¹⁶

כלי התקשורת משקפים בדרך כלל את התפיסה החברתית המקובלת, מחזקים אותה ומשמרים אותה. במהלך מבצע 'עמוד ענן' בנובמבר 2012, למשל, הופיעה האופציה המדינית בשולי החדשות, בעוד האופציה הצבאית הובלטה.¹⁷ זוהי רק דוגמה לשימור הדה־לגיטימציה לשלום, תוך בחירה מודעת שלא להציב את השיח על שלום ואת האפשרות המדינית על השולחן הציבורי.

מיהו פטריוט

כאשר קבוצה בחברה תופסת בעלות על הגדרת הפטריוטיות וקובעת מיהו פטריוט, ובעיקר – מי אינו כזה, כל גילוי של ביקורת כלפי האידיאולוגיה, המדיניות או המנהיגות נתפס כבלתי פטריוטי ואף כבגידה. ההגדרה "לא פטריוט" מצביעה על אדם כעל מי שאינו משתייך לעמו, ומשמשת לא אחת מילה נרדפת ל"בוגד".¹⁸ בארצות הברית הגיעה לשיאה המונופולזציה של הפטריוטיזם בין השנים 1950–1954 –

תקופת המקרתים. הסנטור מקארתי הוביל אז מסע נגד אזרחים שנחשדו בתמיכה ברעיונות קומוניסטיים, בטענה כי אמריקאים כאלה אינם יכולים להיות פטריוטים, ולמעשה הם מרגלים ובוגדים.¹⁹ באירופה אפשר לראות הדים למונופולרציה של הפטריוטיזם בהתנהלותן של מפלגות הימין הקיצוני, ובמיוחד דרך הגדרתן לזכות לאזרחות. אלו שואפות להגדרה צרה שתשלול אזרחות מקבוצות שונות דוגמת מהגרים.²⁰

יש הרואים את תחילת שחרור הרסן באשר לתופעת הדמוניזציה של בעלי דעות מתונות בישראל בקיץ 2014 – ימי 'צוק איתן' בעזה. לאחר פוסטים גזעניים נגד "הערבים" שהופיעו ברשתות החברתיות, לא איחרו להגיע אלה שהוקיעו אנשי שמאל כבוגדים במדינה.²¹

השיח האלים והבוטה וחילוקי הדעות חרגו עד מהרה מגבולות הרשתות החברתיות ועלו אל הזירה הציבורית הפומבית.²² כך למשל האומנית אורנה בנאי, אשר העבירה ביקורת על התנהלות ההנהגה במהלך מבצע 'צוק איתן', פוטרה כתוצאה מכך מעבודתה כפרזנטורית של חברה מסחרית.²³

השיח ברשתות היה בוטה. דף הפייסבוק של המוזיקאי יואב "הצל" אליאסי, אשר ארגן את קבוצת פעילי הימין שתקפו באלימות רבה אנשי שמאל שהפגינו בתל-אביב, צבר פופולריות רבה. מנגד, אנשי ימין שהביעו התנגדות לאלימות זכו לגידופים. כשאליאסי כתב "טוב עכשיו אריות שלי הגיע הזמן לזרוק לכם עוד בשר של שמאלן אפס שצריך לקבל חינוך מחדש", תוך פרסום שמו ותמונתו של האובייקט, הוא לא הואשם בהסתה.²⁴

בקיץ 2014 גאתה הקיצוניות והגזענות השתוללה באין מפריע. האלימות של ארגוני הימין הקיצוני אל מול הפגנות השמאל לא טופלה כלל, או שטופלה ביד רפה. כך למשל לא נענשו כלל עובדי ציבור שפרסמו סטטוסים בפייסבוק כגון "אני בעד שיהרגו את כל הערבים עם השמאלנים".²⁵

שנה ויותר לאחר מכן, בדצמבר 2015, עלה קמפיין "השתולים", שנועד לצבור תמיכה להצעת החוק 'סוכן זר' שהגיש חבר הכנסת יואב קיש (הליכוד).²⁶ החוק נועד לאסור על משרדי הממשלה וצה"ל לשתף פעולה עם עמותות המבצעות "תעמולה אנטי ישראלית" במימון זר, לאפשר לרשם העמותות להגיש לבית המשפט בקשה לפירוקן ולסמן עמותות המקבלות מימון מישות מדינית זרה כ"שתולות" של אותה ישות.²⁷ במסגרת הקמפיין נאמרו כלפי מקדמי שלום אמירות כגון "השתולים הם סוג של מחבלים"; "הם בוגדים, במדינות אחרות היו תולים אותם בכיכר"; "הם יותר מסוכנים ממחבלים"; ו"שוברים שתיקה = ארגון טרור". קמפיין "השתולים" ומסע ההסתה המתמשך נגד הקרן החדשה לישראל ("הקרן להשמדת ישראל" בפי בנו של ראש הממשלה, יאיר נתניהו), הן דוגמאות למונופולרציה של הפטריוטיזם.

בעבר הרחוק יותר, ממשלת הימין בראשות מנחם בגין, נקטה בעצמה מהלכים דומים במאבקה נגד תנועות ומפלגות מן השמאל. במהלך בחירות 1981 הוצגה מפלגת 'המערך' כמשתפת פעולה עם האויב וכזו שתחזיר את שטחי יהודה ושומרון לפלסטינים.²⁸ חברי המערך וארגוני שלום הוקעו ותוארו כ"תוקעי סכין בגב האומה" וכ"גיס חמישי".²⁹

חסמים לשלום

גורמים מוחשיים ובלתי מוחשיים מהווים חסמים לשלום, וכך מכשילים את האפשרות לפיוס בין יריבים. חסמים אלו נחלקים לשלוש קטגוריות: אסטרטגיים, מבניים וסוציו-פסיכולוגיים. החסמים הסוציו-פסיכולוגיים הם מענייננו במאמר זה. הם משפיעים על תפיסת המציאות, על פרשנותה וחשוב מכך – על האמונה באפשרות ליישוב הסכסוך. חסמים מסוג זה מתקבעים. הם מקשים על שינוי עמדות ואמונות באשר לסכסוך ולשלום, על נכונות לפשרות למען השלום ועל נכונות לנטילת סיכונים, ומובילים לתפיסה מוטעית של יחסי רווח והפסד.³⁰

מעמד השלום בחברה הישראלית הידרדר. על פי מדד הביטחון הלאומי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, בשנת 1988 הערך החשוב ביותר עבור 33 אחוזים מהישראלים היה מצב של שלום. כיום רק 18 אחוזים רואים 'מצב של שלום' כערך החשוב ביותר. כמו כן, בשנת 2001 האמינו 44 אחוזים מהישראלים בסיכוי להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים, ואילו בשנת 2018 ניכרה ירידה בשבעה אחוזים באמונה שייתכן הסכם שלום.³¹

חלקים נרחבים בחברה הישראלית נוטים לסווג פתרונות לסכסוך הישראלי-פלסטיני על דרך השלילה: הפסד שטחים, נסיגת כוחות, כניעה לטרור ועוד.³² זה המנסה לקדם שלום נתקל בחוסר אמון, בתחושת פחד וברגשות המושלכים עליו כמי שמייצג כביכול את האחר, העוין. לחסמים הסוציו-פסיכולוגיים השפעה של ממש על הדעה-לגיטימציה של מקדמי שלום. החסמים מונעים קבלת מידע שעשוי להציג באור שונה את המצב הנוכחי, את היריב ואת ההיסטוריה של הסכסוך. אף כאשר עולות לסדר היום הצעות לפתרון הסכסוך או ניתנים הסברים

יש הרואים את תחילת שחרור הרסן באשר לתופעת הדמוניזציה של בעלי דעות מתונות בישראל בקיץ 2014 – ימי 'צוק איתן'. לאחר פוסטים גזעניים נגד "הערבים" שהופיעו ברשתות החברתיות, לא יאחרו להגיע אלה שהוקיעו אנשי שמאל כבוגדים במדינה.

אלטרנטיביים להתנהלות הצד האחר, במקרה הטוב אין מבחינים בהם, ובמקרה הגרוע הם נדחים בבזו ואינם נדונים לגופו של עניין.³³

מחקרים שנעשו בשנים האחרונות הראו כיצד אפשר לשנות דעת קהל באמצעות קריאת תיגר על החסמים הסוציו-פסיכולוגיים. חוקרים שערכו ב־2013 מחקר

שהתבסס על קמפיין חשיבה פרדוקסלית – רוצים שלום אך נשענים על המשך הסכסוך מסיבות שונות – מצאו שקמפיין כזה יעיל בשינוי עמדות של מי שתמכו בהמשך הסכסוך, או שהיו ספקנים לגבי האפשרות לפתרונו.³⁴ אחרי שנה הצהירו רוב משתתפי המחקר כי שינו את עמדתם בנושאי האחריות לסכסוך והפשרות המתבקשות למען משא ומתן מדיני.³⁵

מכון אריק לפיוס, סובלנות ושלום יזם ב-2015 מחקר שטח שבמהלכו בוצעו מניפולציות פסיכולוגיות ולשוניות על מדגם אוכלוסייה מייצג. המחקר נועד לבחון אם ניתן לגרום למשתתפים להטיל ספק במדיניות הקיימת, ליטול אחריות על פעולות הקבוצה התומכת בהמשך הסכסוך (אם המשיב נמנה עימה) ואף לשנות עמדה פוליטית. המשתתפים – תושבי עיר קטנה במרכז הארץ שרוב אוכלוסייתה דתית-לאומית והצבעתה הקולקטיבית ימנית – נחשפו לקמפיין "הסכסוך". המיזם כלל התערבות פרדוקסלית באמצעות שלטי חוצות, סרטונים וחוברות אשר הביעו תמיכה בכדאיות הסכסוך. על פי תוצאות המחקר נראה כי הקמפיין אכן שינה עמדות: אלה שהגדירו עצמם כימנים תמכו פחות במדיניות אגרסיבית ובעמדות הרואות את הסכסוך כבלתי פתיר, זאת למרות "אינתיפאדת הסכינים" שהחלה בדיוק בזמן שהקמפיין נערך (ספטמבר 2015).

היערכות מעשית

קידום השלום בחברה הישראלית כיום הוא משימה מאתגרת ומורכבת, בהתחשב באקלים העולמי של דה-לגיטימציה הולכת וגוברת לשוחרי שלום ולדוגלים בפיוס. אף על פי כן, אל מול קשיים אלה ובמיוחד הקושי המובנה לרתום ממשלת ימין להיערכות מעשית זו, יש מקום להיערכות משולבת למיגור התופעה, אשר תתבסס בעיקרה על פעולות שאפשר לעשות במסגרת החברה האזרחית.

הרשתות החברתיות הן פלטפורמה שיכולה לשמש כלי למיגור דה-לגיטימציה ולהגברת הלגיטימיות של השלום ומקדמיו. רצוי להשתמש בהן נוסף על מאמצים מקבילים, ותוך הכרה בכוחה של פלטפורמה זו לשרת מגמות הפוכות של הגברת הסנטימנט השלילי כלפי השלום ומקדמיו.

שלוש אמירות לפני הדיון בהיערכות: ראשית, הרשתות החברתיות זמינות לשרת תהליכי שינוי "מלמטה למעלה" וגם "מלמעלה למטה". שנית, מטרת ההיערכות היא מיתון השיח האלים ברשתות נגד השלום ומקדמיו, ולא הטלת הגבלות בלתי מידתיות על חופש הביטוי. לבסוף, ההנחה היא כי דעת קהל חיובית התומכת במשא ומתן מדיני, בשלום ובסובלנות חיונית למיגור דה-לגיטימציה.³⁶ ככלל יש להתמקד בשלב זה בעיקר (אך לא רק) בארגוני החברה האזרחית, אף כי אין ספק שיידרשו בעתיד פעולה והיערכות שלטונית-ממלכתית מתכללת.

הכשרת מקדמי שלום בנושאי דעת קהל

לצורך התנעת התהליך מלמטה למעלה צריכים מקדמי השלום לפעול ברשתות החברתיות ללא שיוך ארגוני, ולהצטרף לדיונים ברשת שבהם מתפתחת הדה־לגיטימציה. על כן מוצע שחברי הארגונים השונים לקידום שלום³⁷ יעברו הכשרה מקצועית להשפעה על השיח. הכשרה זו יכולה להיעשות על ידי גוף אזרחי המתמחה בדרכי השפעה על דעת קהל ובייעוץ אסטרטגי, דוגמת Open Global Rights³⁸.

איזון הנרטיב המנוגד בתוך הרשתות

ארגוני השלום יכולים גם לפרסם מידע שיאזן את מה שמתפרסם ומופץ נגד מקדמי השלום. ההפרדה בין ארגוני השלום השונים לבין עצמם בפעילותם ברשתות החברתיות היא בלתי נמנעת בשל המטרות השונות של כל ארגון. על כן מן הראוי שיוקם מאגר של מגיבים קבועים למסיתים נגד השלום ומקדמיו, אשר יתוחזק בידי 'איגוד האינטרנט הישראלי' (כפי שנעשה בנושא סיכול פעולות טרור). מאגר זה יאפשר למקדמי השלום לאזן את השיח במקורות שבהם מתבטאים מגיבים קבועים אלו.

הקמת מערך דיווח על דה־לגיטימציה ברשתות

מספר גופים מציעים ניטור של השיח ברשתות החברתיות ככלל, ושיח סביב סוגיית השלום והסכמים מדיניים בפרט (מדד השלום של המכון הישראלי לדמוקרטיה, דוח השנאה של קרן ברל כצנלסון ועוד). רובם עוסקים בנושאים נוספים. על כן מוצע להקים גוף שיתמקד בניטור ספציפי של השיח סביב השלום. הצגת השיח האלים המקדם דה־לגיטימציה תאפשר להעביר את הנתונים באופן שוטף לציבור בכלל ולגופי התקשורת וגורמי הממשל בפרט, על מנת להציג את חומרת המצב ולהחזיר בהדרגה ובמתכונות את השיח על השלום לסדר היום הציבורי.

פעילות ממלכתית למיגור תופעת הדה־לגיטימציה

מעריך הסייבר הלאומי מנטר תוכן פוגעני ברשתות החברתיות ומדווח עליו. מערך זה יכול להגדיר מחדש את המושג 'תוכן פוגעני' כך שיכלול גם תוכן של דה־לגיטימציה לשלום ולמקדמיו. מכיוון שמערך הסייבר הלאומי מנטר כל הסתה נגד אזרחי המדינה ורשויותיה, אין מניעה לקידום מהלך מסוג זה גם באקלים הפוליטי הנוכחי. נוסף על כך קיימת כיום מגמה לימודית בבתי ספר תיכוניים לדיפלומטיה ותקשורת בינלאומית, שבה נלמדות שיטות לניהול משא ומתן וישוב סכסוכים ודרכים לפיתוח כשירות בין־תרבותית למשא ומתן ולהסכמים מדיניים. מוצע כי משרד החינוך יקדם ואף ירחיב את לימוד נושא ההסכמים המדיניים והשלום תוך פיקוח על השיח, וכך יגביר את החשיפה לנושא לבני נוער.

חלק מההצעות המובאות ניתנות ליישום מהיר ואחרות מצריכות תהליך ארוך. יש כמובן צורך בשכנוע מקבלי החלטות מרחבי המפה הפוליטית שמדובר במיגור ההסתה, השיסוי והאלימות בכלל, וכלפי שלום ומקדמיו בפרט. מטרה נוספת היא תיוג השלום כמשימה לאומית הקשורה בביטחון המדינה, שעליו כולם מעוניינים לשמור. חברה מתונה וסובלנית יותר תוכל להתמודד עם שינויים. שיח הדה-לגיטימציה מסכל כיום את אפשרות עיבוד המידע והכרת המציאות בקרב האזרחים. אלה הצעות צנועות, התחלתיות. אם ייושמו ולו מקצתן, אפשר שהחברה הישראלית תתרגל לשיח סובלני יותר, מסית פחות, בקי יותר, שבו המילה 'שלום' אינה משמשת סממן לזיהוי "בוגדים", אלא היא מונח לגיטימי בשיח הציבורי על ביטחון לאומי ועל חזון.

הערות

- 1 נחי אלון, חיים עומר, **השטן שבינינו: מדמוניזציה להידברות**, צפת – ספרים הוצאה לאור, 2007, עמ' 9–10.
- 2 ברוך קימרינג, "אמין אל-מהדי, הדעה האחרת: בזכות הדמוקרטיה והשלום", **סוציולוגיה ישראלית**, ד, 2, 2002, עמ' 522–525.
- 3 יוחנן פרס, אליעזר בן רפאל, **קירבה ומריבה: שסעים בחברה הישראלית**, עם עובד, תל-אביב, 2006.
- 4 "אברושמי צפה התוצאות הקטלניות של הרימוץ", **מעריב**, 20 בפברואר 1987, http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=96EjESVLnuL0fFJbC5Y8Au4JRN10atsCSCGmoqTA%2Bh%2FusNwAKassq p%2F%2Bs2GS%2FWtYw%3D%3D&mode=image&href=MAR%2f1987%2f02%2f20&page=5&rtl=true
- 5 דני דנון, "הבוגדנות של 'שלום עכשיו' זועקת", ערוץ 7, 13 בפברואר 2008, <https://www.inn.co.il/Articles/Article.aspx/7315>
- 6 טל שלו, יקי אדמקר, "בליכוד תקפו את נאום ריבלין: 'הוא כבר מזמן לא בצד שלנו'", וואלה! News, 24 באוקטובר 2017, <https://news.walla.co.il/item/3105895>
- 7 שושי חתוקה, "יעלון על סערת הירי במחבל: 'שרים מנהלים מסע הסתה נגד צה"ל'", מאקו, 27 במרץ 2016, https://www.mako.co.il/news-military/security-q1_2016/Article-0e254321cf7b351004.htm
- 8 מערכת הארץ, "נתניהו על גנץ ולפיד: 'מסתמכים על מפלגות ערביות שפועלות לחסל את ישראל'", **הארץ**, 21 בפברואר 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/elections/1.6958933>
- 9 איתמר אייכנר, "דיווח: 'הושלמה תוכנית השלום האמריקנית בין ישראל לפלסטינים'", Ynet, 11 בפברואר 2019, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5461545,00.html>
- 10 Gilead Sher and Elias Sturm, "Social Media and Peacebuilding", *Strategic Assessment*, Vol. 21, No. 3, October 2018, pp. 47-57.
- 11 Lynch Marc, Dean Freelon and Sean Aday, "How Social Media Undermines Transitions to Democracy", *Blogs and Bullets IV*, Peace Tech Lab, 2016.

- 12 Zizi Papacharissi, "The Real-Virtual Dichotomy in Online Interaction: New Media Uses and Consequences Revisited", *Annals of the International Communication Association* 29, no. 1, 2005, pp. 216-238.
- 13 יותם רוזנר, "השפעת השימוש ברשתות חברתיות על תהליכי הקצנה בקרב צעירים במערב", בתוך: כרמית פדן, ורה מיכלין שפיר, עורכות, **ביטחון לאומי במציאות 'נזילה'**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2019, עמ' 131-144.
- 14 גדי וולפספלד, רמי חורי ויורם פרי, "התקשורת הישראלית והירדנית: האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"? סדרת אגרתא, תל-אביב, מכון חיים מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה, 2003.
- 15 גילאת גלזר-פינגרש, "בחנית הקשר שבין התקשורת לקבוצת הפנים, חרדה קולקטיבית ותפיסת קורבנות קולקטיבית לבין תפיסת תפקיד התקשורת הישראלית בזמן מלחמה ושגרה", עבודת MA, אוניברסיטת בן-גוריון, 2012.
- 16 הגר להב, שירי אירם, "אין עם מי לדבר – אין מה לעשות: זרמי המעמקים של התקשורת הישראלית ביחסה לסכסוך הישראלי-פלסטיני", קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, מאי 2014, <http://din-online.info/pdf/ksh01.pdf>.
- 17 שם.
- 18 דניאל בר-טל, "איך נהפכו השמאלנים בישראל ל'בוגדים'", **הארץ**, 1 בנובמבר 2017, <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4563781>.
- 19 שם.
- 20 דניאל בר-טל, אבנר בן-עמוס, "פטריטיזם כתופעה פסיכולוגית-חברתית: מבוא לניתוח המקרה הישראלי", בתוך: אבנר בן-עמוס, דניאל בר-טל, (עורכים): **פטריטיזם – אוהבים אותך מולדת**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 2004, עמ' 13-28.
- 21 אזי לב-און, "הרשת הלא חברתית? מסגור פייסבוק בעיתונות המרכזית במבצע צוק איתן", איגוד האינטרנט הישראלי, 4 בינואר 2016, <https://www.isoc.org.il/>, <https://www.isoc.org.il/internet-il/articles-and-research/magazine/non-social-network-framing-facebook-mainstream-press>
- 22 "דוח תמונת מצב זכויות האדם לשנת 2014", האגודה לזכויות האזרח בישראל, 10 בדצמבר 2014, <https://law.acri.org.il/he/33477>
- 23 גילי איזיקוביץ, "אורנה בנאי פוטר מתפקידה כפרזנטורית של חברת ספנות", **הארץ**, 20 ביולי 2014, <https://www.haaretz.co.il/gallery/television/1.2382447>
- 24 "טוב עכשיו אריות שלי", Facebook, July 12, 2014, The Shadow (Yoav Eliasi), <https://www.facebook.com/TheShadow69/>
- 25 חיים ביאור, הילה ויסברג, "'מוות לערבים', 13 חיילים הרוגים – שירבו אמן' – לפטר עובדים בגלל פייסבוק?", *TheMarker*, 30 ביולי 2014, <https://www.themarker.com/career/1.2390429>
- 26 הצעת חוק סוכן זר, התשע"ו-2016, <https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=lawsuggestionssearch&lawitemid=573306>
- 27 שרון פולבר, "אם תרצו' פרסם סרטון המציג פעילי שמאל כמגיני מחבלים", **הארץ**, 15 בדצמבר 2015, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2798963>
- 28 Dan Caspi, "Electoral Rhetoric and Political Polarization: The Begin-Peres Debates", *European Journal of Communication* 1, no. 4, December 1986, pp. 447-62.

- 29 הישיבה השישים-ושלוש של הכנסת השלוש-עשרה, י"ט בשבט התשנ"ג, 10 בפברואר 1993, ירושלים, הכנסת, https://knesset.gov.il/tql/knesset_new/knesset14/HTML_27_03_2012_06-21-01-PM/19930210@19930210011@011.html
- 30 Daniel Bar-Tal, Neta Oren & Rafi Nets-Zehngut, "Socio-Psychological Analysis of Conflict-Supporting Narratives: A General Framework", *Journal of Peace Research*, 51(5), 2014, p. 662-675.
<https://www.inss.org.il/he/national-security-index/>
- 31 ציפי ישראלי, "מדד הביטחון הלאומי – מחקר דעת קהל 2018–2019", <https://www.inss.org.il/he/national-security-index/>
- 32 דניאל בר-טל, תמיר מגל, ערן הלפרין, "הפרדוקס של תפיסת הביטחון בישראל: הסבר פסיכולוגי-חברתי", *פוליטיקה*, חוברת 20, 2010, עמ' 123–148.
- 33 יעקב בר סימן טוב, עורך, *חסמים לשלום בסכסוך הישראלי-פלסטיני*, מחקרי מכון ירושלים למחקר, מס' 401, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2010.
- 34 Boaz Hameiri, Roni Porat, Daniel Bar-Tal, Atara Bieler and Eran Halperin, "Paradoxical Thinking as a New Avenue of Intervention to Promote Peace", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 2014, p. 30.
- 35 שם.
- 36 גלעד שר, *הקרב על הבית*, תל אביב, משכל – ידיעות ספרים, 2016, עמ' 162–175.
- 37 במונח 'ארגוני שלום' הכוונה לארגוני חברה אזרחית וגופים ללא כוונת רווח שעוסקים בנושאי מדיניות, דמוקרטיה, ביטחון לאומי, זכויות אדם ואזרח, תהליכי פיוס, דיאלוג, סובלנות וכיו"ב.
- 38 *Open Global Rights Official Site*, <https://www.openglobalrights.org/>